ISSN 2029-1701
ISSN 2335-2035 (Online)

Mokslinių straipsnių rinkinys
VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA
PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER
2016 (16)
Scientific articles

NOTARIATO VEIKLOS TEISINIO REGULIAVIMO SOCIALINIS VEIKSMINGUMAS

Asta Kasparavičienė*

**AB „Industries“, teisininkė*
Kulautuvos g. 45a, LT-47190 Kaunas
Telefonas +370 670 23133
El.paštas: [asta.kasparaviciene@gmail.com]

Danguolė Seniutienė**

***Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra*
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas + 370 37 303 640
El.paštas: [dseniutiene@mruni.eu]

Anotacija. Šiame straipsnyje analizuojamas notariato veiklos principai, kurių tinkamas taikymas ir aiškinimas aktualus ne tik notarams, bet ir teismų praktikoje, vertinant atliktų notarinių veiksmų teisėtumą, taip pat svarstant notarų atsakomybės klausimus, bei teisinis reguliavimas jo socialinio veiksmingumo vertinimo kontekste. Straipsnio tikslas – atskleisti notariato veiklos teisinio reguliavimo socialinio veiksmingumo teisines ir socialines problemas. Tikslo atskleidimui keliami uždaviniai: išnagrinėti notariato veiklos teisinio reguliavimo sampratą, atskleidžiant notariato teisinę prigimtį, ištiriant veiklos teisinio reguliavimo principus; atskleisti notarų teisių, pareigų ir atsakomybės bei veiklos kontrolės reguliavimo iššūkius, vadovaujantis parengta notarų profesinės etikos nuostatų ir tarnybinių nusižengimų pažeidimų analize.

Pagrindinės sąvokos: notariatas, notaras, notariato veiklos teisinis reguliavimas, socialinis veiksmingumas.

ĮVADAS

Šiandieninio notariato aktualijos ir iššūkiai yra susiję su notariato veiklos sričių dereguliavimu ir liberalizavimu. Įsigalėjus demokratinėms visuomenėms ir jų valstybėms, išryškėjo teisės socialinė paskirtis: apsaugoti žmogaus teises ir laisves bei laiduoti teisines sąlygas visuomenės pažangos raidai. Būtinas naujas požiūris į teisinio reguliavimo socialinį veiksmingumą ir teisės normų adaptaciją naujiems reiškiniams. Formuojantis naujai mąstymo paradigmai, kurioje svarbiausia yra visuomenės socialinė kokybė, labai mažai arba beveik nerandama diskusijų, o tuo labiau, jau atliktų teisės reguliavimo socialinio veiksmingumo ištyrimų. Pastebima, jog Lietuvai stiprėjant kaip teisės viršenybės valstybei, politikai ir įstatymų leidėjai rodo vis didesnę valią įstatymais pasiekti ne tik teisinių, bet ir socialinių tikslų. Vytautas Šlapkauskas pateikė prielaidą, jog „žmonių pasitikėjimą keliančią tvarką gali

kurti tik tokia valstybė, kuri per bendruomenės savikūrą įkūnija bendruomeniškumo dvasią – sukuria piliečių fizinio ir emocinio saugumo "namus". Tokiais „namais" galima laikyti *notariatą*, kaip socialinį visuomeninį reiškinį, apimantį notarų veiklą reglamentuojančius teisės aktus. Tema aktuali, kadangi, teisėkūrai keliami siekiai, ieškant tinkamiausios visuomenei gyvenimo organizacijos formos, o tai galima pasiekti tik įvertinus teisėkūrai keliamus uždavinius ir tobulinant jos procedūras, nuolat ieškant teisėkūros klaidų ir jas prognozuojant.

Straipsnio tikslas – atskleisti notariato veiklos teisinio reguliavimo socialinio veiksmingumo teisines ir socialines problemas. Tikslo atskleidimui keliami uždaviniai: išnagrinėti notariato veiklos teisinio reguliavimo sampratą, atskleidžiant notariato teisinę prigimtį, ištiriant veiklos teisinio reguliavimo principus; atskleisti notarų teisių, pareigų ir atsakomybės bei veiklos kontrolės reguliavimo iššūkius, vadovaujantis parengta notarų profesinės etikos nuostatų ir tarnybinių nusižengimų pažeidimų analize.

Tyrimo metodai. *Sisteminės analizės metodas* padėjo sistemiškai išanalizuoti notarų veiklos teisinio reglamentavimo ir praktikos problemas. *Apibendrinimo metodas* padėjo apibendrinti išanalizuotą literatūrą, padaryti išvadas, pasiūlyti problemų sprendimų būdus. *Sociologinis apklausos metodas* padėjo išsiaiškinti, ar konkreti notariato veiklą reguliuojanti teisės norma ir visa notariato teisės sistema pasiekia savo tikslus bei optimaliomis priemonėmis garantuoja žmogaus teisių saugą ir bendrąją socialinę pažangą, kiek visuomenėje įsišaknija teisinis nihilizmas, kas jį skatina, palaiko, kokios socialinės grupės ir kodėl jos yra konfliktiškiausios.

NOTARIATO VEIKLOS SAMPRATA IR VEIKLOS PRINCIPAI

„Įgyvenant pozityviąją teisę labai svarbi yra teisėsaugos veikla - civilinės apyvartos funkcijos, kurias atliekant yra juridiškai įtvirtinamos neginčijamos fizinių ir juridinių asmenų subjektinės teisės ir juridiniai faktai. Taip yra garantuojama ne tik šių asmenų, bet ir visos visuomenės bei valstybės teisėtų interesų apsauga, siekiant, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų"[1]. Kartais tam tikroms teisėsaugos funkcijoms atlikti yra būtinas ir ypatingas bei išskirtinis pasiaukojimas savo tarnybinei veiklai, o kartu ir visai visuomenei. Tokio pobūdžio visuomenės reikalavimai ir įpareigojimai

[1] Danišauskas, G. *Teisėsaugos institucijos*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 327.

specialioms institucijoms glaudžiai susiję su konstitucinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, jų sauga ir nuosekliu valstybės valdymu kuriant teisinę valstybę. Apie tai savo darbe „Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje“ rašė prof. A. Vaišvila[2]. Notariatas yra būtent tokia teisėsaugos institucija (prof. E. Kūris vartoja sąvoką „teisinė institucija“[3]) – institucija, kurios prioritetas – teisinės valstybės kūrimo puoselėjimas, užtikrinant teisės viršenybę civilinėje teisėje.

Lietuvos Respublikos (toliau tekste – LR) notariato įstatymas notariato sampratą pateikia kaip „visumą notarų, kuriems pagal LR notariato įstatymą suteikiama teisė juridiškai įtvirtinti neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus, užtikrinti šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą“[4].

Notariatas, kaip savarankiška teisėsaugos institucija, susiformavo XX amžiuje. Iki to laiko, notariatas, turėjęs valstybinės tarnybos statusą, prie teisėsaugos institucijų nebuvo priskirtas. 1984 m. M. Apanavičius ir S. Dvareckas[5], kalbėdami apie teisėsaugos institucijas, kurių specifinis uždavinys buvo rūpintis teisėtumo būkle, notariato nepriskyrė, apsiribojo sąvoka – „valstybinis organas“. V. Nekrošius teigia, kad „Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu teisėsaugos institucijos - tai savarankiška valstybės aparato dalies ar nepriklausomų asmenų, kuriems valstybė patikėjo vykdyti jai priklausančias tam tikras funkcijas, veikla, įgyvendinant specifines teisės apsaugos ir tinkamo jos įgyvendinimo funkcijas“[6].

Pažymėtina, jog LR notariato įstatyme notariatas nėra tiesiogiai apibrėžtas kaip institucija, tačiau, kaip pabrėžiama teisinėje literatūroje, veikiančioje teisėje dažniausiai vengiama tiesioginio teisėsaugos institucijų apibrėžimo[7]. Nepaisant to, kad įstatymų leidėjas vienas jas įvardija teisėsaugos institucijomis, kitas – teisėsaugos įstaigomis ar tik institucijomis, visas jas galima laikyti teisėsaugos institucijomis, nes visos jos sukurtos nuolatinei teisėsaugos veiklai atlikti, turi panašius tikslus, panašią teisinę galią ir kompetenciją. Pasaulio teisės literatūroje minimi įvairūs teisėsaugos institucijų modelių tipai, todėl, kaip minėta, notariato priskyrimas tokioms institucijoms vertinamas subjektyviai, nors

[2] Vaišvila, A. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*. Vilnius: Litimo, 2000, p. 293.
[3] Kūris, E. *Lietuvos teisinės institucijos.* Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2011, 54.
[4] Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios.* 1992, Nr. 28-810
[5] Apanavičius, M.; Dvareckas, S. *Teismas ir teisingumas Lietuvos TSR*. Vilnius: 1984, p. 65.
[6] Kuconis, P.; Nekrošius, V. *Teisėsaugos institucijos.* Vilnius: Justitia, 2001, p. 134.
[7] Danišauskas, G. *Teisėsaugos instuticijos*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 111.

Lietuvos teisinėje literatūroje daugelis autorių notariatą priskiria nacionaliniam teisėsaugos institucijų modeliui. Notariatas, advokatūra, antstoliai Lietuvos Respublikoje laikomi teisėsaugos institucijomis, turinčiomis privatumo požymių, t.y. savarankiška profesine (privačia) veikla besiverčiantys asmenys už nebiudžetinį atlyginimą. Tačiau tai nereiškia, kad privačia veikla besiverčiančios institucijos nėra valstybės kontroliuojamos ir reguliuojamos. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad antstoliai ir kiti savarankiška privačia veikla besiverčiantys asmenys užtikrina viešąjį interesą, o valstybė, perdavusi jiems šias funkcijas, privalo kontroliuoti, kaip jos yra vykdomos. Todėl minėtų institucijų veikla dar gali būti vadinama valstybės kontroliuojama profesija[8].

Vadovaujantis LR notariato įstatymu, notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis LR notariato įstatymo nustatytas funkcijas[9]. Notarai užtikrina dokumentų teisinę apyvartą, vadovaudamiesi LR civiline teise, kuri yra notarų teisinių veiksmų pagrindas. Notaras, tvirtindamas sandorį, turi garantuoti, kad jo turinys neprieštarautų civilinės teisės normų reikalavimams.

Daugumoje Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybių (pavyzdžiui, Vokietijoje, Belgijoje, Nyderlanduose, Austrijoje, kt.) įstatymų leidėjai nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtino galimybę taikyti alternatyvius ginčų sprendimo būdus bei kaip vieną iš jų – mediaciją. Taigi, šiandieninis notaras suprantamas ne tik kaip „dokumentų tvirtintojas“, bet ir kaip „įrankis“, padedantis užtikrinti valstybės finansų saugumą, kaip „mediatorius“, kadangi „<...> neutralumas ir nešališkumas, nepriklausomumas nuo kitų asmenų, atsakomybė už savo atliekamus veiksmus, konfidencialumas – tai bruožai, kurie būdingi tiek lotyniškojo tipo notariato veiklai, tiek mediacijai“[10].

Notarų, kaip valstybės įgaliotų asmenų svarba kiekvienos šalies teisinėje sistemoje ir visuomeniniame gyvenime yra neabejotina. Aukšta notarų bendruomenės narių kvalifikacija, sukaupti praktiniai įgūdžiai, nuolat skatina kompetentingas valstybės institucijas svarstyti klausimą dėl jiems papildomų įgaliojimų suteikimo. Valstybės išreikštas pasitikėjimas dar labiau įpareigoja notarus atlikti jiems pavestą darbą. Plačiąja prasme notarų indėlis į visuotinę

[8] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios.* 2008-01-10, Nr. 4-136.
[9] Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios.* 1992, Nr. 28-810.
[10] Štaraitė-Barsulienė G. Mediacijos taikymo galimybės notariato veikloje. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(1) p. 233–231.

gerovę yra susijęs ir su išlaidų sumažinimu Vyriausybei, kuri, nesant notarinių veiksmų, išleistų lėšas teisminiam aparatui, spręsdama ginčus dėl nekokybiškai sudarytų sandorių. Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tinkamai įgyvendinamos ir ginamos nuosavybės teisės yra labai reikšmingos visos valstybės gerovei.

Lietuvos teisės doktrinoje[11] skiriami tokie pagrindiniai notarų veiklos principai:

- Nepriklausomumo principas;
- Objektyvumo principas;
- Profesinės paslapties principas (notarinių veiksmų slaptumo principas);
- Asmeninės atsakomybės principas (E. Kūris[12] įvardija kaip griežčiausios notarų atsakomybės principą);
- Sąžiningos konkurencijos principas.

Be išvardintų principų notaras be kita ko, savo veikloje turi vadovautis bendraisiais teisės principais: teisėtumo (jis svarbiausiais notarų veikloje, kadangi sandorių ir dokumentų teisėtumo užtikrinimas yra pagrindinė notarų atliekama valstybės jiems pavesta funkcija[13]), asmens teisių bei laisvių pagarbos ir užtikrinimo

LR Notarų Garbės (Etikos) kodekse minimi tokie notarų elgesio ir veiklos principai:

- Teisingumo principas, suprantamas kaip įstatymų įstatymas ir užtikrinantis tvirtinamų sandorių ir dokumentų teisėtumą.
- Garbės ir orumo principas, reiškiantis, jog garbės negalima atimti, ją galima tik prarasti, sulaužant priesaiką, atsistatydinant;
- Sąžiningos konkurencijos principas;
- Profesinio solidarumo principas (neigiamas atsiliepimas klientų akivaizdoje apie kolegas – neleistinas);
- Moralės ir sąžiningumo principas.

Notariato veiklos principai atsiskleidžia jo santykiuose su valstybe. Prieš eidamas savo pareigas, notaras prisiekia Lietuvos Respublikai – valstybei. Šis imperatyvas įpareigoja notarą būti lojaliu ir ištikimu valstybei.

[11] Nekrošius, V. *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 34-38; Kuconis, P.; Nekrošius V. *Teisėsaugos institucijos*. Vilnius: 2000, p. 216-218. Abramavičius, A. ir kiti, *Lietuvos teisinės institucijos* . Vilnius: 2011, p. 642-649.
[12] Kūris E. *Lietuvos teisinės institucijos.* Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 618.
[13] Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

Galima teigti, jog šiandieninio notariato samprata suprantama labai plačiai: nuo notaro, tik kaip „dokumentų tvirtintojo“ apibrėžimo, iki notaro, kaip „įrankio“, padedančio užtikrinti valstybės finansų saugumą, stabilumą, bei notaro – mediatoriaus – šalių sutaikymo instituto civiliniame procese. Notariato veiklos principai garantuoja notarų veiklos prioritetų, tokių kaip etikos ir deontologijos laikymasis, socialinio notaro vaidmens svarba, nuolatinis kvalifikacijos kėlimas, tikrų partnerystės santykių su tarptautinėmis organizacijomis palaikymas, lotyniškojo notariato sklaida, efektyvumą ir įgyvendinimą.

NOTARŲ VEIKLOS TEISINIO REGULIAVIMO ANALIZĖ EUROPOS SĄJUNGOS POLITIKOS IR EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKOS KONTEKSTE

Šiandien, jaučiant itin stiprią anglo-amerikietiškosios bendrosios teisės įtaką Europos kontinentinės civilinės teisės kultūrai, aktualu išanalizuoti lotyniškojo notariato teisinio reguliavimo spragas bei iššūkius. Išnagrinėjus jas, atsakyti į vieną iš pagrindinių klausimų, susijusių su notariato veiklos vertinimu arba tam tikrais atvejais, negalėjimu įvertinti šiai profesijai teikiamų išskirtinių sąlygų, verčiančių svarstyti galimybes keisti lotyniškojo notariato reglamentavimą.

Principines notarų teisinio reglamentavimo veiklos nuostatas lemia teisinės sistemos prigimtis valstybėje. Nepaisant to, notarų veikla, esant vienodai teisinei sistemai, nagrinėjamu atveju, lotyniškojo notariato valstybėse, gali būti reglamentuojama nevienodai. Skiriasi ne tik reikalavimai notaru siekiantiems tapti asmenims, bet ir draudimo užsiimti kita veikla apimtis, įkainiai už notarinių veiksmų atlikimą. Pavyzdžiui, Lenkijoje, Ispanijoje, Bulgarijoje, Vengrijoje, Belgijoje, Latvijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, įkainiai skaičiuojami procentais nuo sandorio vertės, tuo tarpu kitose valstybėse (Vokietijoje, Austrijoje, Vengrijoje, Estijoje, Portugalijoje) nustatyti fiksuoti įkainiai[14].

Europos valstybėse, kuriose gyvuoja lotyniškasis notariatas, notarų sistema nėra vienalytė ir veikla reguliuojama nevienodai. Tai galima įžvelgti jau vien analizuojant įkainius už notarinių veiksmų atlikimą skirtingose valstybėse (neanalizuojant BVP dydžio vienam gyventojui, pragyvenimo lygio, ekonominės šalies padėties). Atlikus tyrimą, kiek kainuoja 250 000 eurų vertės sandorio su įkeitimu tvirtinimas, rezultatai daugelyje valstybių ženkliai

[14] Garalevičius, Z.; Kavoliūnaitė, E.; Lankauskas, M.; Ragauskas, P. Atlyginimo už notarų teikiamas paslaugas dydžio nustatymo principai ir modeliai Europos Sąjungos valstybėse narėse. Vilnius: Teisės institutas, 2007, p. 54.

skiriasi. Antai Suomijoje, Švedijoje ir Čekijoje toks sandoris kainuotų mažiau nei 1 000 eurų; Ispanijoje, Slovėnijoje, Nyderlanduose, Anglijoje bei Lenkijoje – nuo 1 000 eurų iki 1 500 eurų; Vokietijoje, Škotijoje ir Austrijoje – nuo 1 500 eurų iki 2 000 eurų; Airijoje, Danijoje ir Vengrijoje – nuo 2 000 eurų iki 3 000 eurų; Prancūzijoje, Belgijoje ir Italijoje – nuo 3 000 eurų iki 4 000 eurų, Graikijoje – daugiau nei 6 000 eurų[15]. Nyderlandai, dar vienas lotyniškojo notariato sistemos pavyzdžių, kur notariato veikla, nepaisant, kaip minėta, jog tai lotyniškasis notariatas, visiškai dereguliavusi notarų veiklą. Čia atsisakyta fiksuotų įkainių, „numerus clausus“ principo, nėra pilietybės reikalavimų notarams, nedraudžiama reklamuoti notaro veiklos. Kaip matyti, lotyniškajai notariato tradicijai būdingos įvairios variacijos. „Modelio homogeniškumo trūkumas atskleidžia, kad kiekviena valstybė pati renkasi, ar laikytis istoriškai pačioje valstybėje susiklosčiusio modelio varianto, ar jį koreguoti pagal naujai atsirandančius poreikius (kiek tai suderinama su privalomai prisiimtais įsipareigojimais pagal tarptautines ir regionines sutartis)“[16].

Pagrindinė Europos Komisijos (toliau – EK) akiratyje šiomis dienomis (plačiąja prasme) tapo lotyniškojo notariato veiklos dereguliavimas, tuo pačiu – liberalizavimas. Valstybių narių notariato teisinis reguliavimas tapo vertinamas ES politiniame kontekste, pabrėžiant nacionaliniuose teisės aktuose nustatytų draudimų, apribojimų neatitikimą ES direktyvų nuostatoms. Pavyzdžiui, sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo[17] (toliau – SESV sutartis) 49 straipsnyje (EB sutarties ex 43 straipsniu) numatytos įsisteigimo laisvės apimtis ir turinys skiriasi nuo nacionaliniuose teisės aktų reguliavimo, kur griežtai reguliuojamas patekimas į paslaugų teikimo rinką, įkainiai, reklama, monopolinės (išimtinės) teisės bei verslo organizavimas (pvz., ribojimai kartu teikti ir kitokio pobūdžio paslaugas). Šis ir panašūs pavyzdžiai, skatina EK imtis atitinkamų veiksmų valstybių narių savireguliacinių

[15] Verstappen, L. Word of Welcome: The Dutch Situation on Regulation of Notaries. 2009 Legal Research Network Conference on European dimensions to national law, Ghent. Prieiga per internetą: http://legalresearchnetwork.eu/wp-content/uploads/2012/02/Verstappen.pdf [interaktyvus] [žiūrėta 2016-10-30] (cituota iš Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. Notarų veiklos liberalizavimo galimybės Europos Sąjungos Lotyniškojo notariato tradicijos valstybėse. Mokslo studija. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014, p. 11).

[16] Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. Notarų veiklos liberalizavimo galimybės Europos Sąjungos Lotyniškojo notariato tradicijos valstybėse. Mokslo studija. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014, p. 12.

[17] Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:0047:0200:LT:PDF (cituota iš: Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. Notarų veiklos liberalizavimo galimybės Europos Sąjungos Lotyniškojo notariato tradicijos valstybėse. Mokslo studija. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014, p. 15).

priemonių atžvilgiu, o ETT inicijavo bylas prieš kelias valstybes dėl minėtos priežasties. EK politinė vizija grindžiama proporcingumo teistu: „<...> kiekviena valstybė turi peržiūrėti savo laisvųjų profesijų reguliavimą ir panaikinti tuos konkurencinius ribojimus, kurie yra neproporcingi laisvosios rinkos siekiui“[18].

Intensyvėjant sąjungos narių bendradarbiavimui, paminėtini keletas įsigaliojusių direktyvų, kurių vaidmuo notarų veikloje labai svarus. Visų pirma, tai *Romos III reglamentas*, kurio atsiradimą lėmė ES šalių sprendimas parengti bendromis nuostatomis ir sampratomis paremtus santuokos nutraukimo procese naudojamus tarptautinius teisės aktus. Minėto reglamentu siekiama suderinti skirtingų valstybių teismų sprendimus. „Jo esmė: nepriklausomai nuo to, kurioje šalyje narėje kreipiamasi į teismą, remiantis vieninga kolizine teise, turi būti taikomos identiškos nacionalinės teisės nuostatos“[19]. Lietuva taip pat yra pareiškusi norą prisijungti prie reglamento ir pasinaudoti galimybe – laisve - patiems piliečiams pasirinkti, kurios šalies teise bus vadovaujamasi santuokos nutraukimo bylose. Tokiu būdu Europos įstatymų leidėjas parodo itin didelę notarų reikšmę teikiant teisines konsultacijas, kadangi skirtis nusprendę sutuoktiniai galės gauti bešališką profesionalią teisininko – notaro – konsultaciją.

Dar vienas labai svarbus ES teisės aktas esančiam ir ateities notariatui yra *Paveldėjimo teisės reglamentas*, pagal kurį nuo 2015 metų rugpjūčio 17 dienos visose šalyse narėse (tame tarpe ir Lietuvoje), išskyrus Daniją, Jungtinę Karalystę ir Airiją, bus nustatoma, kokia teise bus vadovaujamasi paveldėjimų atvejais ir kuriame be išlygų įtvirtintas *lex rei sitae* principas. „Europos paveldėjimo sertifikatas labai palengvins tarptautinių paveldėjimų vykdymą, kartu išlaikys nacionalinių registrų integralumą“[20].

Taip pat paminėtina *Vartotojų teisių gynimo direktyva,* kurioje numatyta, kad notaro patvirtintos sutartys yra neatšaukiamos. Kaip žinoma, šiuolaikinėje rinkoje dominuoja „šališki interesai“, tuo tarpu notarai eina rinkos dėsniams nepaklūstančią tarnybą, jie privalo būti nešališki. Šioje vietoje išryškėja pavojus kuriant bendrą teisinę erdvę: nacionalinių teisės aktų normos konkuruoja su ES teisės aktų nuostatomis.

[18] Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. Notarų veiklos liberalizavimo galimybės Europos Sąjungos Lotyniškojo notariato tradicijos valstybėse. Mokslo studija. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014, p. 15.
[19] Götte, T. Europos Sąjungos notariatų tarybos veikla, tarptautinio bendradarbiavimo nauda ir tarybos įnašas stiprinant pagrindinius lotyniškojo notariato principus. Notariatas. 2013, Nr. 15/2013, p. 11.
[20] *Ibid.,* p. 11.

Tokiu atveju, notariato veiklos teisiniam reguliavimui svarbią reikšmę turi ir ETT sprendimai susijusiose bylose ir Europos Teisingumo Teismo 2011 metų gegužės 24 d. ir gruodžio 1 d. nutarimai, kuriuose dar kartą pabrėžiama notarų europinių įsipareigojimų reikšmė[21]. Aktualiausiu ir daugiausiai diskusijų sukėlusiu pastaruoju metu tapo ES ETT pasiekęs pilietybės reikalavimas asmenims, norintiems tapti notarais. EK, prieštaraujanti diskriminacijai dėl pilietybės bei norėdama pašalinti konkurencijos teisės normų pažeidimus, susijusius su notarinių paslaugų rinkos reguliavimu Europos Sąjungoje, nurodė, kad Europos Bendrijos steigimo sutarties10 (toliau tekste – Europos Bendrijos sutartis) 43 straipsnis draudžia bet kokią diskriminaciją dėl pilietybės, išplaukiančią iš teisės aktų, kaip įsisteigimo laisvės ribojimą[22]. Valstybės narės, prieš kurias minėtos bylos dėl pilietybės buvo inicijuotos, „gynėsi“ argumentais, jog notarai vykdo „viešosios valdžios funkcijas“.

Europos Teisingumo Teismas nusprendė, kad pilietybės reikalavimas negali būti nustatomas notarams Europos Sąjungoje ir kad notarai „nevykdo viešosios valdžios funkcijų“, kaip tai apibrėžta EB sutarties ex 45 straipsnyje (SESV 51 straipsnyje)[23]. 2006 m. spalio 18 d. Europos Komisija pradėjo pažeidimo procedūrą prieš Lietuvą (Nr. 2006/2234) dėl pilietybės reikalavimo taikymo notarams[24], kadangi ankstesnėje notariato įstatymo redakcijoje buvo įtvirtintas ribojimas ir griežtas reikalavimas notaru siekiantiems asmenims būti tik LR piliečiu. Šiuo metu galiojančio notariato įstatymo 3 straipsnyje viena iš numatytų sąlygų yra ta, jog „notaru gali būti fizinis asmuo, jeigu jis: yra Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos pilietis“[25]. Po Komisijos pastabų dėl pilietybės reikalavimo notarams tokius reikalavimus panaikino ir Estijos Respublika, Italijos Respublika, Ispanijos Karalystė, Portugalijos Respublika[26]. Priimdamas sprendimus bylose ESTT „konstatavo, kad notarai savo veikloje tiesiogiai nerealizuoja valstybės *iuris imperii* tokia apimtimi, kuri yra būtina taikant išimtį dėl pilietybės“[27]. Tokios pačios nuomonės laikosi ir prof. Vytautas Nekrošius, pažymintis, „<...>

[21] Ibid., p. 12.
[22] Gumuliauskienė, L.; Svirbutienė, D. Notariato aktualijos. *Jurisprudencija.* 2013, 20(3), p. 1113–1130.
[23] Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. Notarų veiklos liberalizavimo galimybės Europos Sąjungos Lotyniškojo notariato tradicijos valstybėse. Mokslo studija. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014, p. 16.
[24] Gumuliauskienė, L.; Svirbutienė, D. Notariato aktualijos. Jurisprudencija. 2013, 20(3), p. 1113–1130.
[25] Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 15(1), 22, 23, 36, 56 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 4-114.
[26] Gumuliauskienė, L.; Svirbutienė, *op. cit.,* p. 1113–1130.
[27] *Ibid*.

kad šiuo metu nėra pakankamo pagrindo teigti, kad Lietuvos notarai pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymą teikdami notarines paslaugas pagal ETT suformuluotą praktiką tiesiogiai ir konkrečiai vykdo valstybės *iuris imperii*“[28].

Lietuvos notariato veiklos teisinis reguliavimas pagrįstas griežtai formaliu reglamentavimu. LR Notariato įstatymo[29] 13 straipsnis nurodo, kokiais teisės aktais savo veikloje vadovaujasi notarai:

1) Lietuvos Respublikos Konstitucija;
2) Notariato įstatymu;
3) kitais Lietuvos Respublikos įstatymais;
4) Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais;
5) Lietuvos Respublikos teisingumo ministro teisės aktais;
6) Notarų rūmų nutarimais;
7) kitais teisės aktais.

Lietuvos Notarų rūmai pateikia „vidinį“ notarų veiklos teisės aktų sąrašą:

1) LR teisingumo ministro įsakymai;
2) Notarų rūmų narių susirinkimų nutarimai;
3) Notarų rūmų prezidiumo nutarimai;
4) Notarų rūmų prezidiumo priimti reglamentai, nuostatai, taisyklės, tvarkos, programos, rekomendacijos, atmintinės;
5) Kita (įvairūs prašymai dėl paslaugų užsakymų VĮ Registrų centrui, kt.).

Didelę įtaką formuojant notarinę praktiką turi teismų, ypač Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, praktika.

Taigi, galima prieiti prie išvados, jog Lietuvoje notarai yra tiesiogiai įtraukti į Europos teisinės erdvės kūrimą ir tuo pačiu yra neatsiejami šio proceso dalyviai. Europos įstatymų leidėjui suvokiant notariatų reikšmę nacionalinėms teisės sistemoms, notariatas įnešė svarų indėlį į bendrąją teisinę Europos plėtrą.

[28] Nekrošius, V. Dėl Europos Teisingumo Teismo sprendimų taikymo notarų atžvilgiu. *Notariatas.* 2012, Nr. 13, p. 35.
[29] Lietuvos Respublikos Notariato įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 28-810.

NOTARO TEISIŲ, PAREIGŲ IR ATSAKOMYBĖS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Išanalizavus notarų veiklos teisinį reguliavimą Europos Sąjungos politikos ir Europos Teisingumo Teismo praktikos kontekste, matyti, jog notariato veiklos teisinį reguliavimą apima galybė teisės aktų. Iš to kyla būtinybė atskirai aptarti esmines notarų veiklos reguliavimo sritis: notaro teisių, pareigų ir atsakomybės bei kontrolės teisinį reguliavimą.

Notaro teises ir pareigas, kurios apima notaro veiklą apskritai, reguliuoja visi ankstesniame poskyryje nurodyti teisės aktai, kadangi notaras, atlikdamas bet kokį veiksmą visų pirma vadovaujasi įstatymu. „Notaras veikia kaip sargas, vykdantis *ex ante* kontrolę, kad visi sudaromi sandoriai būtų kokybiški ir galiojantys“[30].

Analizuojant teisės aktų turinį, neabejotinai daugiau randama notaro pareigų nei teisių, nors teisės nuo pareigų šiuo atžvilgiu yra neatsiejamos. Notariato įstatyme pateikiamoje notariato sampratoje įtvirtinta notarų teisė „<...> juridiškai įtvirtinti neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus, užtikrinti šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą“[31]. Ši teisė iš notarų reikalauja labai daug pareigų, kurių svarbiausiais – atitikti ir laikytis įstatymų reikalavimų, grindžiančių notariato veiklą. Atrodytų, jog romėnų politiko, filosofo Cicerono posakis „*errare humanum est“*[32], notarų veikloje draudžiamas, visgi, kaip bus matyti atliekant notarų drausminių bylų analize, tai neišvengiama. Darbo autorė pateikia pavyzdį, kuomet notaras, atlikdamas „darbinę“ pareigą, susiduria su iššūkiais.

Siekiant tinkamai vykdyti valstybės deleguotas funkcijas, viena iš notaro pareigų yra, tvirtinant sandorius, patikrinti valstybės registrų centriniuose duomenų bankuose esančius duomenis, turinčius esminės reikšmės notarinio veiksmo atlikimui ir asmenų teisėtų interesų apsaugai. Duomenis iš valstybės registrų centrinių duomenų bankų notarai kompiuterių tinklais gauna pagal keitimosi duomenimis sutartis. Lietuvos notarų rūmai gavo iš notarų informacijos apie asmenų skundus Valstybinei asmens duomenų apsaugos inspekcijai dėl to, kad notarai tikrina jų turto duomenis Nekilnojamojo turto registre[33].

[30] Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. Notarų veiklos liberalizavimo galimybės Europos Sąjungos Lotyniškojo notariato tradicijos valstybėse. Mokslo studija. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014, p. 21.
[31] Lietuvos Respublikos Notariato įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 28-810
[32] *„Errare humanum est“* (vertimas iš lotynų kalbosį lietuvių kalbą „Klysti žmogiška“) http://www.posakiai.lt/mintys/sparnuotos-frazes/klysti-zmogiska/ [interaktyvus] [žiūrėta 2016-10-10]
[33] http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/ [interaktyvus] [žiūrėta 2016-10-10]

Nekilnojamojo turto registras yra vienas iš pagrindinių valstybės registrų[34]. Tai yra viešas registras, kurio duomenimis, kaip numato LR Civilinio kodekso (toliau tekste – LR CK) 4.261 str., turi teisę naudotis kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo, išskyrus įstatymų nustatytus apribojimus. Nekilnojamojo turto registras yra skirtas nekilnojamiesiems daiktams, nuosavybės bei kitoms daiktinėms teisėms į šiuos daiktus, šių teisių suvaržymams, įstatymų nustatytiems juridiniams faktams registruoti, oficialiai informacijai apie registre sukauptus duomenis teikti

Pažymėtina, kad notarai nustatytoms funkcijoms atlikti be kitų Nekilnojamojo turto registro duomenų turi teisę gauti ir duomenis, identifikuojančius daiktinių teisių turėtojus ir kitus su daiktinių teisių suvaržymais, juridiniais faktais ir žymomis susijusius fizinius asmenis (fizinio asmens vardas, pavardė, asmens kodas)[35]. Duomenys, identifikuojantys daiktinių teisių turėtojus ir kitus su daiktinių teisių suvaržymais, juridiniais faktais ir žymomis susijusius fizinius asmenis, notarams yra teikiami vadovaujantis Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu[36]. Nekilnojamojo turto registro duomenis, reikalingus notariniams veiksmams atlikti ir apsaugoti asmenų teisėtus interesus, notarai gauna pagal Nekilnojamojo turto registro duomenų teikimo sutartis, sudarytas su VĮ Registrų centru. Notarai gautus Nekilnojamojo turto registro duomenis, registro informaciją ir dokumentų kopijas privalo naudoti tik teisėtiems ir apibrėžtiems tikslams[37].

Taigi notarai (ir jų darbuotojai) privalo saugoti jiems perduotą notariniams veiksmams atlikti būtiną informaciją iš Nekilnojamojo turto registro ir jos neatskleisti ar nesuteikti kitokios galimybės bet kokia forma su ja susipažinti tretiesiems asmenims, jei kitaip nenustatyta įstatymų, taip pat nekaupti gaunamų duomenų savo duomenų bazėse ir nenaudoti gautos informacijos teisei priešingais tikslais. Notarams tenka tikras iššūkis atliekant valstybės jam deleguotas funkcijas, tinkamai aiškinti ir taikyti teisės aktų tekstų turinį. Vadinasi, „(n)otarų, kaip ir advokatų, gydytojų, auditorių bei kai kurių kitų profesine veikla užsiimančių asmenų darbas susijęs su didesne rizika padaryti žalą kitiems“[38].

[34] Lietuvos Respublikos informacinių išteklių valdymo įstatymas. *Valstybės žinios.* 2011, Nr. 163-7739.
[35] Nekilnojamojo turto registro nuostatų 88 punktas, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. 1129. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 72-3077.
[36] Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios.* 1996, Nr. 63-1479.
[37] Lietuvos Respublikos valstybės informacinių išteklių valdymo įstatymo 26 straipsnio 1 dalis. *Valstybės žinios.* 2011, Nr. 163-7739.
[38] Baranauskas, E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai. *Jurisprudencija.* 2003, t. 37(29); 59–65.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad „konkretaus notaro užduotis yra atliekamais notariniais veiksmais patikrinti tvirtinamo sandorio atitiktį įstatymams, nes notarui valstybė yra suteikusi svarbius įgaliojimus jam vykdant viešąją funkciją – apsaugoti teisėtumą civiliniuose teisiniuose santykiuose, tai suponuoja ir notaro griežtos profesinės atsakomybės ypatumus“[39]. „Teisinė atsakomybė – tai teisės subjektų įsipareigojimas ir teisinis jų įpareigojimas naudotis leidimais (teisėmis) vykdant atitinkamas pareigas, kartu nurodymas, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu ar siaurinimu“[40]. Notarams, ypatingiems civilinių teisinių santykių apyvartos dalyviams tenka labai didelė atsakomybė tvirtinant sandorius. Bet koks neapdairus notaro veiksmas gali „prišaukti“ jam drausminę, administracinę, civilinę ar net baudžiamąją atsakomybę.

Vertinant notaro civilinės atsakomybės ypatumus reikia atkreipti dėmesį į tai, kad ji yra deliktinė. Dėl šios specifikos darbo autorė apsiribojo civilinės atsakomybės sąlygų ypatumų „išryškinimu“. Atsakomybė galima tik tuomet, kai yra visos keturios jos sąlygos: žala, neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys ir notaro kaltė[41]. Visų keturių sąlygų viseto būtinumas pripažįstamas ir teismų praktikoje[42], tuo tarpu bent vienos iš sąlygų nebuvimas eliminuoja notaro atsakomybę.

Iš to, kas išdėstyta, darytina išvada, jog notaras, atlikdamas valstybės jam deleguotas funkcijas, turi būti ypatingai „atsargus“, kadangi ne tik dėl notaro veiksmais (arba neveikimu) padarytos žalos, bet ir iš moralinio pobūdžio taisyklių pažeidimo gali kilti atsakomybė.

NOTARIATO VEIKLOS KONTROLĖS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Notariato veiklos kontrolė pasireiškia atliktų notarinių veiksmų teisėtumo kontrole ir notarų bei jų savivaldos institucijų veiklos tarnybine priežiūra. Atliktų notarinių veiksmų teisėtumo kontrolė vykdoma teismams nagrinėjant skundus dėl atlikto notarinio veiksmo ar atsisakymo jį atlikti teisėtumo (LR Civilinio proceso kodekso 510 – 513 straipsniai), o notarų ir jų savivaldos institucijų veiklos tarnybinė priežiūra vykdoma Teisingumo ministro nustatyta tvarka. Kontroliuojama, kaip notarai laikosi notarų biurams ir notarų darbo laikui keliamų

[39] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-264/2008
[40] Vaišvila, A. *Teisės teorija* . Vilnius: Justitia, 2004, p. 441.
[41] Baranauskas, E., *op. cit*., p. 59–65.
[42] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijų nutartys civilinėse bylose M. D. Pečiūrienė v. R. Butkauskaitė ir kt. (Nr. 3K–3–336/2000, bylų kategorija 62); A. Šulinskienė v. V .J. Marti-nauskienė (Nr. 3K–3–331/2001, bylų kategorija 39.4; 39.6.2.); R .Varanavičius v. S. Berlickaitė, AB „Lietuvos draudimas“ (Nr. 3K–3–327/2002,bylų kategorija 39.2.2.; 39.6.2.13)

reikalavimų, kaip organizuoja asmenų priėmimą, laikosi notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų formų pildymo taisyklių, kaip archyvuoja savo veikloje sudarytus dokumentus ir kt.

Notarų kontrolę Lietuvoje įgyvendina Notarų rūmai. Notarai, ir kiekvienas notaras atskirai, būdamas notariato sistemos dalimi, vienijasi į Notarų rūmus – notarų savivaldos organą. Termino „savivalda“ etimologinė reikšmė - „sava valda“ eliminuoja į tai, jog notarų savivalda – tai notarų „savęs“ (savo veiklos) kontroliavimas, taigi savikontrolė. Šiuo metu Lietuvoje dirba 264 notarai[43] (veikia 228 notarų biurai). Visi šie notarai yra notarų rūmų nariai. Vienijimasis į notarų rūmus imperatyviai reglamentuotas notariato įstatymo 8 str., tai nėra savanoriškas interesas.

Svarbiausi Notarų rūmų uždaviniai ir funkcijos yra numatyti Notariato įstatyme ir Notarų rūmų statute[44]:

- koordinuoti notarų veiklą;
- rūpintis notarų kvalifikacijos kėlimu;
- ginti ir atstovauti notarų interesams valstybinės valdžios ir valdymo institucijose;
- apibendrinti notarinę praktiką;
- kontroliuoti, kad notarai sąžiningai atliktų pareigas.

Notarų rūmų veikla grindžiama savivaldos, viešumo ir teisėtumo principais, o savo veikloje vadovaujasi LR Konstitucija, LR civiliniu kodeksu, LR notariato įstatymu, LR asociacijų įstatymu, kiek jis neprieštarauja LR notariato įstatymui, kitais LR įstatymais, LR Vyriausybės nutarimais bei kitais norminiais teisės aktais ir Lietuvos notarų rūmų statutu (toliau – Statutas[45]).

Notarų rūmų uždavinius, funkcijas ir veiklą bendrais bruožais įtvirtina Notariato įstatymas, o sukonkretina ir detalizuoja Notarų rūmų statutas, kurį tvirtina notarų rūmų susirinkimas ir tvirtina teisingumo ministras.

[43] Prieiga per internetą: http://www.notarurumai.lt/index.phpa [interaktyvus] [žiūrėta 2016-09-01]
[44] Prieiga per internetą: http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai/veikla [interaktyvus] [žiūrėta 2016-09-01]
[45] Lietuvos Notarų rūmų statutas, priimtas Lietuvos notarų rūmų susirinkime 1993 m. vasario 12 d., patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1993 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. 17. Prieiga per internetą: <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3r%-C5%ABm%C5%B3-statutas> [interaktyvus] [žiūrėta 2016-09-01]

Pavaizduotame 1 pav. atkreiptinas dėmesys ir sąlyga notarams „išlaikyti“ (mokant nustatytus ir tikslinius mokesčius) notarų rūmus įpareigoja autorę „priminti“ Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimą, kur konstitucinės justicijos byloje buvo ginčijama Antstolių įstatymo nuostata, kad Antstolių rūmų veikla finansuojama iš antstolių mokamų įmokų. Ji buvo pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai. Minėtame nutarime suformuluota doktrina *mutatis mutandis* taikytina ir notaro profesijai[46].

Išanalizavusi notarų rūmų funkcijas bei uždavinius, autorė pastebi jų reglamentavimo dvilypumą: uždaviniai ir funkcijos persipina taip, jog tas pats dalykas vienur traktuojamas kaip uždavinys, kitus – kaip funkcija. Be to, tik statute paminėta tai, kas, atrodo, kaip pagrindų pagrindas turėtų būti įtvirtinta įstatyme. Pavyzdžiui, notarų rūmų „uždavinys“ įgyvendinti notarų savivaldą. Uždaviniai, funkcijos, veiklos rūšys, tikslai tiesiogiai nei Notariato įstatyme, nei Notarų rūmų statute neminimi, tai suponuoja dvilypę notaro teisinę padėtį, kartu nulemiančią ir Notarų rūmų uždavinių prigimtį. Vieni iš jų susiję su notariato narių atstovimu ir veiklos koordinavimu, kiti – su jų veiklos reguliavimu ir kontrole[47].

NOTARIATO VEIKLOS TEISINIO REGLAMENTAVIMO ĮGYVENDINIMO TEISINĖS IR SOCIALINĖS PROBLEMOS

Teisinė sistema, atlikdama savo svarbiausią socialinę funkciją – integracijos funkciją, atitinkamai diferencijuojasi socialinės raidos procese. Reikšminga tapo ne tik teisėkūros juridinė technika, bet ir teisės poveikio socialiniams santykiams pobūdis bei teisės veiksmingumo perspektyvos[48]. Tai galima apibrėžti kaip „grįžtamąjį ryšį“ (teisės sociologijoje[49] dar vadinamas genetiniu paaiškinimu) tarp teisėkūros, kaip paties proceso (problemos suvokimo, teisės tikslo formulavimo, teisės normos kūrimo, teisės normos išreiškimo, teisės normos aiškinimo, teisės normos įgyvendinimo), ir teisės – kaip šio proceso rezultato (kuriuo pasiekti teisės normų socialiniai tikslai).

Taigi kalbant apie teisės socialinį veiksmingumą, svarbu suvokti, ar teisė paveikė žmogaus elgesį. H. Kelsenas pastebi, kad „tik veiksminga teisė gali būti laikoma

[46] Kūris, E. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 654.
[47] Kūris, E., *op. cit.,* p. 656.
[48] Šimašius, R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas. *Jurisprudencija.* 2004, t. 54 (46); 62-73.
[49] Šlapkauskas, V. *Teisės sociologijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 122.

galiojančia“[50], priešingai - neveiksminga teisė tik liks beprasmė „teisė knygose“, kaip teigia gyvosios teisės teorija[51]. Teisės sociologijos pradininkas Eugenijus Ėrlichas teigė, kad „<...> norint suprasti teisės šaltinius, raidą ir esmę, pirmiausia reikia nagrinėti socialinę tvarką, egzistuojančią visuomeninėse sąjungose“[52]. R. Coase nuomone, „teisėkūros subjektas turi numatyti teisės socialinį veiksmingumą ir efektyvumą“[53]. Tuo tarpu E. Diurkheimas teigia, jog „(t)am tikro laipsnio nukrypimas nuo teisės yra normalus ir netgi pageidautinas reiškinys normaliai teisės evoliucijai“[54].

Socialinė orientacija palenkiama socialinio valstybingumo imperatyvams, taikomasi prie atviros visuomenės poreikių. Kalbant apie teisinio reguliavimo socialinį veiksmingumą, turima omenyje ne šiuolaikiniu požiūriu kodifikuota teisė, o apie gyvenimo tėkmėje tam tikroje socialinėje erdvėje – visuomenėje susiklostančius įvairius teisinius reiškinius, jų ryšius.

Teisės sociologijoje teisės veiksmingumas suvokiamas kaip teisės normų faktinio poveikio (rezultato) ir teisėkūros subjekto įsivaizduojamo (planuojamo) teisės normų įgyvendinimo rezultato (arba teisės normų paskirties) santykis. Domimasi ne elgesio taisyklės turiniu, o pačia elgesio taisykle. A. Vaišvila[55] teigia, kad „<...> viską, ką teisėkūros subjektas sukuria kaip visuotinai privalomo elgesio taisyklę ir kurios vykdymą garantuoja valstybės prievartos panaudojimo galimybė, yra ir teisinga, ir teisėta“. Tai reiškia, kad teisinis pozityvizmas pirmiausia nukreiptas į teisės įgyvendinimo poreikius ir formalusis teisės veiksmingumas suprantamas kaip teisinio reguliavimo mechanizmo naudojimo veiksmingumas.

Vytautas Šlapkauskas[56] veiksmingu teisės normų aktu apibrėžia tokį teisės normų akto poveikį, kuris atitinka planuotus jo rezultatus.

Notarai, atlikdami jiems pavestas funkcijas, užsiima ir praktiniu teisės normų aktų įvedimu į gyvenimą, ir jų efektyvumo kontrole, todėl notariato veiklos teisės normų aktų

[50] Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 184. (Cituota iš: Šimašius, R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas. *Jurisprudencija.* 2004, t. 54 (46); 62-73).
[51] Šimašius, R., *op.cit., p.* 72.
[52] Ehrlich. Grundlegung der Soziologie des Rechts, 1913. (Cituota iš: Šlapkauskas, V. Šlapkauskas, V. *Teisės sociologijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p.7).
[53] Durkheim, E. *Sociologijos metodo taisyklės*. Vilnius: Vaga, 2001. (Cituota iš: Šimašius, R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas. *Jurisprudencija.* 2004, t. 54 (46); 62-73).
[54] *Ibid*., p. 82-83.
[55] Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 80-81.
[56] Šlapkauskas, V. *Teisės sociologijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 593.

veiksmingumas siejamas su notariato veiklos efektyvumu. Pats savaime administracinio aparato veikimas nėra socialiniai produktyvus, - teigia A. Podgorecki, - bet jį pateisina vien atsiradę teisės normų akto, kurį šis aparatas palydi į socialinį gyvenimą ir kontroliuoja, veikimo rezultatai, t.y. kuo didesnis konkretaus teisės normų akto poveikis, tuo labiau pateisinama jį lydinčio administracinio aparato veikla, ir atvirkščiai.

Taigi formaliai veiksmingas – vadinasi, produktyvus teisės aktas, kuris išreiškiamas dėl teisės normų akto poveikio gautų rezultatų kiekio ir jiems išleistų sąnaudų santykiu.

Pilietinei visuomenei svarbesnė yra ne formalioji, o turiningoji socialinio veiksmingumo prasmė, kuri bendriausiu požiūriu kyla iš „socialumo“ sąvokos etimologijos. „Socialus“ semantiniu požiūriu reiškia „visuomeniškas“[57]. Prof. V. Šlapkauskas teigia, jog „teisės socialinis veiksmingumas turėtų būti suprantamas kaip integralus rodiklis, kuris išreiškia visuomenės teisinės kultūros laimėjimus nuolatinės socialinės kaitos sąlygomis“[58]. Taigi darytina išvada, jog teisės veiksmingumą nulemia jos norminis lygmuo.

IŠVADOS

Šiuolaikinio notariato veiklos prioritetas yra neatsiejamas nuo teisinės valstybės koncepcijos, pagrįstas teisės viršenybe - žmogaus teisių pirmumo pripažinimu - grindžiama veikla. Notariatas prisitaiko prie visuomenės, kurioje veikia, o tai paaiškina skirtingas jo veiklos ypatybes.

Tikslus notariato veiklos teisinio reguliavimo tikslų formulavimas, priemonių, tikslams pasiekti teisingas parinkimas, teisės formos ir teisinio reguliavimo apimčių apibrėžimas – pagrindiniai notariato veikos teisinio reguliavimo socialinio veiksmingumo kriterijai.

Notariato įstatymo 19 straipsnyje nurodyta imperatyvi norma, kad notaras privalo atsižvelgti, t.y. įvertinti kliento turtinę padėtį. Bet jos taikymas nėra apibrėžtas ir dėl to neaišku, kokiais kriterijais vadovaujantis, kliento turtinė padėtis turi būti nustatoma, kuo motyvuojamas vienoks ar kitoks notaro pasirinkimas taikyti ar ne šią normą. To pasiekoje minėta norma notarų veiklos praktikoje vertinama subjektyviai, norma taikoma iš dalies, arba visai netaikoma.

[57] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą http://dz.lki.lt/search/ [interaktyvus] [žiūrėta 2016-09-26]
[58] Šlapkauskas, V. Teisės socialinio veiksmingumo sampratos tyrimas. Filosofija, Sociologija, 2002, Nr. 1, p. 47-51.

Notariato veiklos teisinis reguliavimas *turėtų būti* laikomas notarų veiklos socialinio veiksmingumo vertinimo kriterijumi, kadangi teisinio reguliavimo veiksmingumas pasireiškia kaip veiksnys, nulemiantis žmonių teisės pripažinimą arba nepripažinimą, užtikrinant teisės socialinės paskirties - apsaugoti žmogaus teises ir laisves bei laiduoti teisines sąlygas visuomenės pažangos raidai - įgyvendinimą.

LITERATŪRA

1. Apanavičius M., Dvareckas S. Teismas ir teisingumas Lietuvos TSR. Vilnius: 1984
2. Baranauskas, E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai. *Jurisprudencija*. 2003, t. 37(29)
3. Danišauskas, G. Teisėsaugos institucijos. Vilnius: Justitia, 2013
4. Garalevičius, Z.; Kavoliūnaitė, E.; Lankauskas, M.; Ragauskas, P. Atlyginimo už notarų teikiamas paslaugas dydžio nustatymo principai ir modeliai Europos Sąjungos valstybėse narėse. Vilnius: Teisės institutas, 2007
5. Götte, T. Europos Sąjungos notariatų tarybos veikla, tarptautinio bendradarbiavimo nauda ir tarybos įnašas stiprinant pagrindinius lotyniškojo notariato principus. Notariatas, 2013, Nr. 15/2013
6. Gumuliauskienė, L.; Svirbutienė, D. Notariato aktualijos. Jurisprudencija. 2013, 20(3)
7. Kūris E. Lietuvos teisinės institucijos. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2011
8. Lietuvos Respublikos *Notariato įstatymas*. Valstybės Žinios. 1992, Nr. 28-810 (su tolimesniais papildymais ir pakeitimais).
9. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 11 „Dėl Lietuvos Notarų rūmų statuto patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 10 (su tolimesniais papildymais ir pakeitimais).
10. Nekrošius V. Dėl Europos Teisingumo teismo sprendimų taikymo notarų atžvilgiu. Notariatas. 2012, Nr. 13, p.35.
11. Nekrošius V. Notariato teisė. - Kaunas: Dangerta, 1997
12. Šimašius, R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas. *Jurisprudencija*. 2004, t. 54 (46)
13. Šlapkauskas, V. *Teisės sociologijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004
14. Štaraitė-Barsulienė G. Mediacijos taikymo galimybės notariato veikloje. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(1)
15. Vaišvila, A. *Teisės teorija.* Vilnius: Justitia, 2000
16. Vaišvila, A. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*. Vilnius: Litimo, 2000
17. Garalevičius Z., Kavoliūnaitė E., Lankauskas M., Ragauskas P. Atlyginimo už notarų teikiamas paslaugas dydžio nustatymo principai ir modeliai Europos Sąjungos valstybėse narėse. Vilnius: Teisės institutas, 2007.
18. Notarų veiklos liberalizavimo galimybės Europos Sąjungos lotyniškojo notariato tradicijos valstybėse. Mokslo studija / Lietuvos teisės institutas; Kavoliūnaitė-Ragauskienė E. ISBN 978-9986-704-30-0 (Internetinis leidinys)

ISSN 2029-1701
ISSN 2335-2035 (Online)

Mokslinių straipsnių rinkinys
VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA
PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER
2016 (16)
Scientific articles

SOCIAL EFFICIENCY OF LEGAL REGULATION OF NOTARIATE ACTIVITY

Asta Kasparavičienė*
Corporation „Industries“

Danguolė Seniutienė**
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The topic issues and challenges of today's notariate are related to the delegation and liberalisation of the areas of notariate activity, since these processes are determined by the interaction of the continuous social changes and law. Due to the constantly increasing dynamic legal nature, various problems related to the legal regulation of notariate activity arise. The problems are as follows: legal norms become inefficient (useless, unfruitful or ineffective), the competition of laws is more often faced. For this particular reason, the efficiency of notariate legal regulation comes out as a factor which determines the recognition or non-recognition of human rights. It is significantly relevant to guarantee the social purpose of the law, i.e. to protect human rights and freedoms as well as to ensure legal conditions for the progress of public development. Therefore, there is a need of new attitude towards the social efficiency of legal regulation and the adaptation of legal norms in the context of new social phenomena. As Lithuania is becoming a stronger country upholding the primacy of law, politics and legislators show an increasing will to use laws for the achievement of both legal and social aims.

In order to determine the social efficiency criteria of the legal regulation of notariate efficiency, it is significantly relevant to set the aim of activity regulation, means to achieve it, and to define the scope of legal regulation.

The aim of the analysis is to reveal the legal and social problems of the social efficiency of notary activity's legal regulation.

The results of the investigation helped to partially prove that the legal regulation of notariate activities in Lithuania is socially effective and to determine main criteria leading to the reduction of social efficiency.

Keywords: notariate, notary, legal regulation of notariate activity, social effectiveness.

Asta Kasparavičienė*, teisininkė, akcinė bendrovė „Industries“. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinė teisė, viešoji teisė, visuomenės saugumas.
Asta Kasparavičienė*, Corporation „Industries“ lawyer.. Research interests: civil law, public law, public security.

Danguolė Seniutienė**, Mykolo Romerio universitetas Viešojo saugumo fakultetas Valstybės sienos apsaugos katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: viešasis saugumas, viešoji teisė.
Danguolė Seniutienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of State Border Guard, lecturer. Research interests: public law, public security.